
Dezintegracijski procesi u Ruskoj Federaciji i islamski ekstremizam

---

ANTUN ČIČAK*

Sažetak

Ruska Federacija kao relativno nova državna tvorevina i dalje je podložna turbulentnim događanjima koja u bitnome mogu ugroziti njezinu opstojnost. Niz dezintegrativnih procesa jačeg ili slabijeg intenziteta predstavlja breme radu Vlade i stvara probleme normalnom funkcioniranju vlasti na cijelom teritoriju države. Osim ovih problema, Ruska Federacija suočava se i s ekonomskim poteškoćama koje su donekle ublažene porastom cijena nafte na svjetskom tržištu.

Ključne riječi: Ruska Federacija, Kavkaz, Sibir, Daleki istok, Čečenija, Tatarstan, regije, dezintegracija, integracija, Euroazija, religije, pravoslavlje, islam, islamski ekstremizam, nacije, nacionalne manjine, migracije

Ruska Federacija kao relativno nova državna tvorevina i dalje je podložna turbulentnim događanjima koja u bitnome mogu ugroziti njezinu opstojnost. Niz dezintegracijskih procesa jačeg ili slabijeg intenziteta predstavlja breme radu Vlade i stvara probleme normalnom funkcioniranju vlasti na cijelom teritoriju države. Osim ovih problema, Ruska Federacija suočava se i s ekonomskim poteškoćama koje su donekle ublažene porastom cijena nafte na svjetskom tržištu.

Turbulentna događanja koja su se desila u Europi tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća najviše su promijenila izgled i političko uređenje najveće države svijeta – tadašnjeg Sovjetskog Saveza, a današnje Ruske Federacije. Pad "željezne zavjese" i promjena političkog sustava izazvala je brojne *after-*

*

Antun Čičak je vojni izaslanik RH u Ruskoj Federaciji.

shockove u toj novonastaloj državnoj zajednici. Prijašnji integracijski faktor, pripadanje istoj političkoj opciji, nestao je, a pojavili su se novi, dotad sustavno zanemarivani faktori – pripadanje određenoj naciji ili religiji. U zemlji koja obuhvaća više od stotinu nacionalnih zajednica, takve tendencije svakako predstavljaju veliki problem.

Ruska Federacija je euroazijska država smještena na istoku Europe i sjeveru Azije, pri čemu se međukontinentalna granica proteže sredinom planinskih lanaca Urala i Kavkaza spuštajući se između njih na naftom bogato Kaspijsko more. Većinsko stanovništvo (82%) su Rusi. Druga velika nacionalna i kulturna skupina su pripadnici islamske vjeroispovijesti koji nastanjuju dvije velike enklave – područje Sjevernog Kavkaza i porječje rijeke Volge. Populacija ta dva područja broji oko 22 milijuna stanovnika. Istodobno se mora voditi računa i o tome da je značajan broj muslimana, zbog ekonomskih i ratnih migracija, naseljen i u drugim dijelovima Ruske Federacije, posebno u glavnim središtima ekonomske i političke moći – Moskvi i Sankt Peterburgu. Osim ove dvije kulturne grupacije, u područjima Sibira zadržale su se enklave budista-lamaista (Burjatija, Kalmikija i Tuva) te ostaci pripadnika sinkretičkih religija¹. Što se tiče jezičnih podjela u Ruskoj Federaciji, možemo izdvojiti dvije velike jezične skupine: istočnoslavensku, kojoj pripadaju ruski, ukrajinski i bjeloruski jezik te tursku, kojoj pripadaju tatarski, baškirski, jakutski, karačijski i neki drugi jezici.

Do sada su mnogi znanstvenici napisali veliki broj disertacija pokušavajući dokazati prednosti "euroazijanizma" i "ruske specijalne euroazijske pozicije". No, je li baš sve tako kako su pokušavali prikazati u svojim uracima?

Ruska Federacija nije prvi pokušaj stvaranja euroazijske države. U 5. stoljeću prije Krista drevni Perzijanci pokušali su stvoriti prvu takvu državu. Poraz u ratu s Grcima (480-449. pr. n. e.) uništio je taj prvi pokušaj integracije dvaju kontinenata. Sljedeći koji je to pokušao bio je Aleksandar Veliki, osvajajući ogromne prostore na oba kontinenta, no njegov projekt počeo se rušiti već za njegova života da bi u potpunosti propao nakon njegove smrti 323. pr. n. e. Rimsko carstvo trajalo je nekoliko stoljeća, no završilo je istim rezultatom kao i prethodna dva pokušaja. Turski imperij vladao je svojim posjedima na oba kontinenta pet stoljeća i naposljetku izgubio većinu svojih polikontinentalnih odrednica². Ruska država također je imala nekoliko uspona i padova kao euroazijski projekt. Povijest bilježi pokušaje Ivana Groznog i kasnije Petra Velikog te u konačnici zadnji propali projekt – SSSR.

1

Politeističke religije ili religije nastale kombiniranjem nekoliko drugih.

2

Turska je pri tome ostala vrlo zanimljiva za proučavanje. Iako je najvećim dijelom smještena na azijskom kontinentu, zadržala je jedan mali ostatak svog teritorija i na europskom tlu. Ta najvećim dijelom islamska zemlja uporno se u međunarodnoj politici pokušava pozicionirati kao zapadna, europska zemlja pokazujući to ulaskom u NATO i težeći ulasku u EU, dok je istodobno istoku vuku ostaci islamskog fundamentalizma i ekstremizma koje od dolaska na vlast sprečava jedino sekularnost vojske (pri čemu je uloga OS u raspodjeli vlasti unutar države apsolutno neprihvatljiva za građansku Europu).

Temeljni problemi s kojim će se suočiti bilo koji projekt stvaranja euroazijske države uvijek će biti civilizacijsko, kulturno i religiozno naslijeđe i različiti putovi procesa modernizacije.

Ruska Federacija veličinom svog teritorija odskaka od svih ostalih država svijeta te je po mnogočemu iznimna. Takva, zbog njezine veličine slobodno možemo reći, superdržava, može se podijeliti u nekoliko zasebnih područja:

europsko područje

sjever

jug

Kavkaz

azijsko područje

Sibir

Daleki istok

Područja Ruske Federacije

Europski dio možemo smatrati svime samo ne homogenim. Područje u kojem boravi velika većina populacije Ruske Federacije i u kojoj se nalazi glavna ruskih industrijskih potencijala povijesno je podijeljeno na Sjever i Jug. Ta se podjela ne odnosi samo na podjelu prema religijskoj pripadnosti, nego je vidljiva i među samom etničkom populacijom i održala se do danas. Prostor na kojem je nastala ruska nacija može se podijeliti na dva glavna područja: područje šuma na sjeveru i stepska prostranstva na jugu. Začetak ruske nacije je na sjeveru gdje su slavenska plemena asimilirala tamošnje ugro-finsko stanovništvo. U to vrijeme stepe na jugu bile su naseljene nomadima koji su često napadali farmere na sjeveru. Prodorom ruskih plemena na jug dolazi do miješanja sa stepskim nomadima pri čemu su stvorena ruska plemena koja svojim civilizacijskim naslijeđem izrazito odudaraju od stanovništva na sjeveru, iako pripadaju istoj nacionalnoj skupini. Te su razlike očite u svim segmentima života, od svakodnevnih običaja do temperamenta, komunikativnosti i radnih navika. Sjeverna plemena izgubila su svoju autonomnost još tijekom 13. i 14. stoljeća, dok su južna uspjela očuvati određene oblike zasebne vlasti sve do građanskog rata 1918. godine. Ta se autonomnost ponajprije odnosi na Kozake koji su imali svoj Vojni Sabor. Podjela na Sjever i Jug dodatno je produbljena tijekom građanskog rata kada se jug stavlja na stranu bjelogardejaca i vodi ogorčenu borbu s komunistima. Boljševici su pretrpjeli niz značajnih poraza protiv Kozaka na kozačkoj zemlji zvanoj Divlje Polje. Razlike su očite i u narječjima kojima se koriste sjevernjaci i južnjaci. Mihail Gorbacov je kao južnjak imao dosta problema zbog svog iznimno izraženog narječja. Do 1991. godine i poznatog referenduma o opstanku SSSR-a, zapadni dio europskog područja obuhvaćao je više nacija koje su tražile načine za za-

državanje svog nacionalnog identiteta. Svoju priliku uočavaju u raspadu SSSR-a, pa se nakon referenduma 1991. godine odvajaju Ukrajina, Bjelorusija, Estonija, Letonija, Litva i Moldavija čime europski dio Ruske Federacije biva za četvrtinu manji u odnosu na bivši SSSR.

Poseban problem u pogledu područne podjele Ruske Federacije čini prostor Kavkaza. Međukontinentalna granica ujedno je postala i međucivilizacijskom granicom. Rusija je prostor Kavkaza pripojila svom teritoriju prije 170 – 200 godina³, no nikad nije u potpunosti ovladala tim prostorom. Izrazite civilizacijske i kulturološke razlike, različite religije i jezici, kao i nespremnost kavkaskih gorštaka da prihvate Sankt Peterburg i Moskvu kao središta političke vlasti urodili su dugogodišnjim sukobima i pobunama koje nije uspio spriječiti ni Staljin raseljavanjem stanovništva kavkaskih republika širom Rusije. Nakon kratkotrajnog primirja koje je donijelo razdoblje "sovjetizacije" bivšeg boljševičkog imperija, raspadom SSSR-a nestaje i ta slabašna integracijska sila koja bi držala kavkaske republike u sastavu novonastale Ruske Federacije. Odvajaju se Gruzija, Azerbajdžan, Armenija⁴, u novonastali zrakoprazni ideološki prostor spremno se ubacuju islamski ekstremisti, nižu se teroristički napadi u Dagestanu, Ingušetiji, Osetiji, Kabardino-Balkariji, Karačevo-Čerkeziji, počinje rat u Čečeniji. Ruska Federacija dobila je svoj "istočni Balkan". Takva situacija bila je vrlo pogodno tlo za izrazit uspon islamskog radikalizma i procvat cijelog niza terorističkih islamskih skupina koje su pokušavale ishoditi odvajanje teritorija pojedinih republika od Ruske Federacije. Istodobno, Moskvi ni u kom slučaju nije odgovaralo da izgubi jedno od najbogatijih nalazišta nafte u svijetu – kaspijsko područje.

Azijski dio bivšeg SSSR-a teritorijalno je izgubio najviše nakon raspada nekadašnje tvorevine. Ruska Federacija ostala je kraća za Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadžikistan i Kirgistan. Najveći dio Ruske Federacije na azijskom kontinentu čini Sibir, koji Rusi koloniziraju pobjedama u sukobima s nasljednicima "Zlatne horde"⁵. Ogromno prostranstvo koje je bilo izolirano od ostatka Azije više ekstremnom hladnoćom nego nekim velikim prirodnim preprekama (mada je tajga ljeti potpuno neprohodna zbog močvara i blata), odjednom se otvorilo Rusiji zahvaljujući ponajprije tehnološkom napretku čovječanstva i izumu željeznice. I dok je davne 1896. u Brockhaus-Efronovoj enciklopediji zapisano "da Rusi čine 19,2% stanovništva Sibira", danas se većina populacije izjašnjava kao Rusi. Glavni razlog ovoj promjeni je asimilacija lokalnog stanovništva, a ne njegovo demografsko odumiranje.

3

Tijekom rata 1801.–1804. Rusija je pripojila Gruziju, nakon rata s Perzijom 1826.–1828. dobila je Erevan i Nahičevan (i 20 milijuna rubalja odštete), a nakon rata s Turskom 1828.–1829. zavladao su i istočnom obalom Crnog mora.

4

Armenija je zadržala vrlo prisne odnose s Ruskom Federacijom dijelom zbog religije, dijelom zbog ruske potpore tijekom sukoba u Nagorno Karabahu.

5

Naziv za državnu tvorevinu Mongola nastala 1243. koja se prostirala zapadno od rijeke Irliš sve do donavskih stepa u Ukrajini; najznačajniji vladar i vojskovođa bio je Timur.

Ono što Sibir odvaja od Moskve i Sankt Peterburga više je ekonomska nerazvijenost (uz iznimku naftonosnih područja i rijetkih industrijskih gradova) nego udaljenost ili civilizacijsko-religijska različitost. Osim toga, relativno slaba prometna infrastruktura sve više okreće sibirsku područja prema nekim vanjskim središtima moći, u prvom redu Kini, a potom i Japanu.

Dalekoistočno područje Ruske Federacije je nešto razvijenije od Sibira, posebno bliža okolica gradova Vladivostoka i Habarovska te nešto manje gradova Magadana, Sahalinska i Petropavlovska Kamčatskog. Ono što odvaja to područje od ostatka Sibira je povećana imigracija kineskog i korejskog stanovništva čiji je broj povećan do značajnih 4 milijuna. Usprkos tome, bliži su Moskvi kao središtu političke moći nego veći dio Sibira, ponajprije zahvaljujući većem broju državnih i vojnih institucija koje su bile tamo detaširane kroz duže razdoblje. No sve veći protok roba i usluga između dalekoistočnih kompanija i susjednih Kine i Japana mogao bi uroditi značajnijim odmakom od Moskve, pogotovo ako se rukovodstvo države nastavi baviti prvenstveno Europom i ne počne bitnije podupirati razvoj dalekoistočnih područja.

Integracijski i dezintegracijski procesi

Paradoksalno, na teritoriju ovako velike zemlje i u njenoj okolini egzistiraju i integrativni i dezintegrativni procesi. Veličina zemlje neizbježno uzrokuje velike kulturološke, civilizacijske, religijske, ali i ekonomske razlike među pojedinim područjima, pri čemu se javljaju centripetalne sile koje teže odvojiti pojedine "satelite" od "osi". Kao glavni pokretač dezintegracijskih procesa uglavnom se može izdvojiti nesklad u razvoju pojedinih područja, pri čemu se poglavito smatra da je središte političke i ekonomske moći odgovorno za zaostajanje rubnih područja⁶. Osjećaj drugorazrednosti u udaljenim i nerazvijenim područjima uglavnom biva zamijenjen određenom vrstom prkosa koji se polako pretvara u osjećaj pripadanja zasebnom prostoru, kako teritorijalnom, tako i civilizacijsko-kulturološkom. Takva novostvorena različitost i područna pripadnost potiču svojevrsno natjecanje sa središtem moći no, na žalost, najčešće s pogrešnim ciljevima. Umjesto nalaženja komparativnih prednosti i pariranja središtu s takvih pozicija, područja se odlučuju na natjecanje u kojem teško mogu pobijediti – počinju preslikavati to isto središte nastojeći sebe prikazati njemu ravnim. Ukoliko postoji i razlika u religijama između središta moći i rubnih područja i ukoliko se religijsku pripad-

6

Centripetalnost i određena napetost između centra političke moći i rubnih područja nije osobitost isključivo relativno mladih zemalja. Slični procesi postoje i u starijim državama, no nesklad ekonomskog razvoja tamo se manje primjećuje zbog relativne izbalansiranosti (nasuprot tome procesi dezintegracije tamo bivaju pokrenuti u jače razvijenim područjima koja ne žele unedogled financijski pomagati slabije razvijene – primjeri za to su Italija i donekle Njemačka). Sličan proces svakako očekuje i EU u dogledno vrijeme, pri čemu će biti zanimljivo vidjeti gdje će biti smješteno središte političke i ekonomske moći u ovakvom konglomeratu zemalja.

nost stanovnika određenog područja nekad tijekom povijesti zemlje pokušalo zatamiti ili zabraniti, ona u novonastaloj situaciji dobija novi poticaj i postaje homogenizirajući čimbenik područja koji ga dodatno udaljava od "onih tamo u središtu". Najbolji primjer za to je islamski ekstremizam koji se ukorijenio u pojedinim područjima Ruske Federacije, a o kojem će kasnije biti više riječi.

Integracijski čimbenici koji djeluju u Ruskoj Federaciji i u nekim od njenih susjeda ograničeni su sa dva osnovna razloga: ekonomskim i nacionalnim. Odvajanje od Rusije nekim članicama bivšeg SSSR-a nije donijelo ekonomski procvat, nego iznimno tešku ekonomsku situaciju s kojom se teško mogu nositi. Sve to je uvjetovalo stvaranje nekoliko vojnopolitičkih organizacija kojima se pokušavaju ublažiti obostrani gubici nastali odvajanjem. Najznačajnije organizacije su ZND⁷ i ODZS⁸, osnovane s ciljem održavanja ekonomske i vojne suradnje među bivšim sovjetskim republikama. Usprkos svojoj političkoj neovisnosti, većina bivših sovjetskih republika nije stekla i ekonomsku neovisnost, dobrim dijelom zahvaljujući lošem vođenju svojih uprava, ali i nedostatku krucijalnih potrepština poput hrane ili energenata. Usložnjavanje ekonomske situacije i pad standarda pobudio je kod dijela stanovništva tih republika nostalgiju za relativno ugodnim i puno kvalitetnijim životom kakav su imali u bivšem SSSR-u. Posljednjih godina smo čak i svjedoci jačanja veza između pojedinih bivših republika i Ruske Federacije, pa se otvaraju ruske vojne baze u Tadžikistanu i Kirgistanu⁹. Zanimljivo je da se na tom prostoru odnedavno nalaze i snage NATO-a koje su taj prostor koristile za operacije prema Afganistanu i Iraku. Trenutačno najbolje odnose i najčvršću suradnju Ruska Federacija ostvaruje s Bjelorusijom, a u čijem se odnosu prije par godina pojavila i inicijativa da se ostvari određeni oblik zajedničkog državnog ustrojstva.

Drugi integracijski faktor je nacionalnog karaktera. Tijekom vrlo burne sovjetske prošlosti došlo je do velikih ratnih i ekonomskih migracija stanovništva, pa se tako u novonastalim državama nalazi značajan broj ruskog stanovništva koje teži integraciji u Rusku Federaciju. Takvi procesi odvijaju se u istočnoj Ukrajini, Pridnjestrovlju, Moldaviji, Estoniji, Letoniji i Litvi. Za većinu tih grupa koje su sada dobile status nacionalnih manjina gubitak statusa konstitutivnog naroda bio je traumatičan i izazvao je osjećaj ugrožavanja opstojnosti nacionalnog identiteta.

7

Zajednica nezavisnih država (*Содружество независимых государств*) osnovana je 8. prosinca 1991. u Viskuliju, Bjelorusija od Ruske Federacije, Bjelorusije i Ukrajine; 21. prosinca 1991. u Alma-Ati, Kazahstan pridružuju im se Azerbajdžan, Armenija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Tadžikistan, Turkmestan i Uzbekistan; Gruzija se pridružuje u prosincu 1993.

8

Organizacija dogovora zajedničke sigurnosti (*Организация договора коллективной безопасности – ОДКБ*) osnovana 15. svibnja 1992. od šest bivših sovjetskih republika: Rusije, Bjelorusije, Armenije, Kazahstana, Kirgistana i Tadžikistana; dogovor predviđa vojnu suradnju i pomoć u slučaju agresije na neku od članica.

9

Baza Giprozem smještena je nedaleko Dušanbea u Tadžikistanu; u Kirgistanu egzistira zrakoplovna baza u Kantu.

Kao najznačajniji dezintegracijski faktor koji bi mogao u bližoj budućnosti uzrokovati značajnije probleme težnjama Ruske Federacije za očuvanjem teritorijalnog integriteta može se naznačiti islamski ekstremizam. No i taj ekstremizam ima više naličja. Kao primjeri mogu se uzeti dvije republike Ruske Federacije, Tatarstan i Čečenija i ono što se događa u njima.

Problem međureligijske koegzistencije pravoslavlja i islama na prostoru Rusije javlja se tijekom 16. stoljeća. Nakon pobjede nad Kazanskim hanstvom 1552. godine ruski car Ivan Grozni gradi dva hrama: hram Vasilija Blaženog u Moskvi i hram Blagonavještenja u kazanskoj utvrdi. Obje crkve trebale su biti simbol pobjede pravoslavlja nad islamom. Počelo je razdoblje prisilnog pokrštavanja muslimana u Rusiji. Kasnijim odlukama careva Ivana i Petra 1685. godine nasilno pokrštavanje je zabranjeno, što je potvrđeno kasnijim odlukama Senata 1719. i Sinoda Ruske pravoslavne crkve 1740. i 1751. godine. Usprkos tome, malo što se promijenilo u odnosu prema muslimanima. Tek je odluka Ekaterine Velike od 17. lipnja 1773. godine "o trpeljivosti svih vjera..." promijenila situaciju i stvorila uvjete za otvaranje prvog muftijata u Rusiji 1789. godine. Zanimljivo je da se i u porječju Volge i na sjevernom Kavkazu razvija sunitski islam. Zbog novonastale situacije 19. stoljeće može se nazvati "zlatnom erom" islama u Rusiji. Na medresama su se osim mula obučavali i državni arabisti, liječnici, astronomi, matematičari i pravnici. Sve to nestaje nakon Oktobarske revolucije kad, u revolucionarnom zanosu, boljševici zatvaraju medrese i islamske škole. Tek se nakon Drugog svjetskog rata otvaraju dvije medrese – Buharska i Taškentska koje su obučavale pedesetak mula godišnje na 60-milijunsku muslimansku populaciju u SSSR¹⁰.

Nakon raspada SSSR-a i u Tatarstanu se javljaju tendencije za stjecanjem neovisnosti¹¹. Lideri Tatarstana tada su razmišljali i o stvaranju saveza suverenih država porječja Volge koji bi činili Tatarstan, Baškortistan, Udmurtija, Mordovija, Čuvašija i Marij El. No istodobno s jačanjem ideje o neovisnosti, kod predsjednika Tatarstana Šajmijeva sazrijevala je i spoznaja o ekonomskoj nesposobnosti Tatarstana da opstane kao neovisna država. Iako je pokušao ishoditi maksimalne povlastice za Tatarstan, postao je svjestan da će biti vrlo teško osigurati normalno funkcioniranje države u takvom okruženju. U to vrijeme Kremlj se nije protivio ekonomskoj autonomiji Tatarstana, no bio je iznimno protiv stvaranja granica i samostalnih tatarskih OS. Takva situacija pogodovala je porastu simpatija prema Tatarskom društvenom centru (TDC) među muslimanskim stanovništvom Tatarstana.

Tatarski društveni centar nastao je 1988. godine kao prosvjetna organizacija, no na kraju je postao ozbiljna politička struktura u koju su, nakon kraha KPSS 1991. godine, ušli negdašnji komunistički lideri Tatarstana. Sukladno potrebama, ubrzo su postali izraziti nacionalisti. Još radikalnije stavove za-

10

E. V. Borovikov, *Islamski ekstremizam u Rusiji*, Centar političke informacije, Moskva, 2004, str. 11.

11

Na referendumu za nezavisnost Tatarstana održanom u ožujku 1992. za nezavisnost glasa 61,4% glasača.

govarala je partija "İttifak" koja je tražila uspostavljanje države Turan koja bi objedinila sve turkofonske narode Povolžja, Urala, Sibira i crnomorskog područja.

Ekstremističko krilo nacionalnog pokreta u Tatarstanu poduzelo je tijekom 1991. godine nekoliko radikalnih mjera među kojima je najpoznatija ona iz svibnja '91. kada su pripadnici TDC u Aljmetevsku pokušali onesposobiti naftovod "Družba". Osim toga, organiziran je i "narodni pokret" za koji je njegov zapovjednik R. Safin rekao da može u slučaju potrebe okupiti oko 20.000 boraca. Popustljivost vlasti koja dugo "nije primjećivala" aktivnosti ovih skupina dovela je 15. listopada 1991. do sukoba među pristalicama separacije i onih koji su htjeli ostati u sastavu Ruske Federacije. Tijekom 1992. situacija je dodatno zaoštrana formiranjem Milli Medžisa – Nacionalnog Savjeta Tatarstana koji su ekstremisti htjeli pretvoriti u glavno državno tijelo vlasti. Kako je tadašnji predsjednik Tatarstana Šajmijev osjetio da gubi tlo pod nogama i da bi mogao ostati bez svoje fotelje, odlučio je proglasiti djelovanje Milli Medžisa neustavnim. Nakon toga je uslijedila politička borba među raznim frakcijama Tatarstana koje traju i sada. Usprkos relativno jakom separatističkom kretanju unutar Tatarstana, ta je republika do danas ostala u sastavu Ruske Federacije i nije izvjesno da bi u skorije vrijeme mogla zatražiti samostalnost od ostatka RF.

Sasvim je drukčija slika u Čečeniji. Bez želje da dublje elaboriram razloge čečenskog sukoba, kratko ću prikazati razlike među tatarskim i čečenskim islamskim ekstremizmom. Kao početnu točku preobrazbe Čečenije u islamsku republiku možemo uzeti 11. studeni 1996.¹² kada Parlament Čečenske Republike Ičerije na inicijativu tadašnjeg predsjednika Čečenije Zelimhana Jandarbijeva donosi zakon "O izmjenama Ustava Čečenske Republike Ičerije" u kojem najznačajnijim dijelom novog Ustava postaje točka 4. koja proglašava islam državnom religijom ČRI. Islam je postao mobilizacijska ideologija koju tamošnje stanovništvo nakon desetljeća supresije od središta političke moći spremno prihvaća. Čečenske političke strukture počinju stvarati niz svojih središta u susjednim republikama Dagestanu, Ingušetiji i Osetiji koja kasnije postaju baze za razvoj vojnih struktura – džamaata. U ljetu 1997. stvorena je "Islamska umma" – društveno-politička organizacija na čije čelo staje Movladi Udugov. Nakon što je postao *amir* (vođa) nove organizacije, Udugov izjavljuje da će se *prvi puta nakon vremena imama Šamilja Čečenija i Dagestan ujediniti u jednu državu*. Osim toga, u proljeće 1997. Šamilj Basajev izjavljuje da je za Čečeniju od životne važnosti dobiti izlaz na more. Ovakve najave nikako nisu odgovarale geopolitičkim interesima Ruske Federacije koja je nakon osamostaljenja Gruzije i Azerbajdžana ostala bez važne komunikacije između Crnog mora i Kaspijskog jezera, a sada joj je prijetilo i ugrožavanje komunikacija u podnožju sjevernog Kavkaza, kao i gubitak značajnih izvora nafte u području Kaspijskog jezera. Rezultat razlika u ideologija-

12

E. V. Borovikov, *Islamski ekstremizam u Rusiji*, Centar političke informacije, Moskva, 2004, str. 12.

ma, geopolitičkim interesima i konačno ekonomskim interesima jest svima znani sukob u Čečeniji koji u slabijem ili jačem intenzitetu traje i dan danas. Raščlanjujući težnje tadašnjih lidera Čečenije i njihovu prošlost, ne mogu se oteti dojamu da je islam kao religija njima poslužio isključivo kao sredstvo mobilizacije stanovništva za dostizanje političkih ciljeva. Niti jedan od njih nije bio u svojoj prošlosti uvjereni radikalni musliman. Naprotiv, većina su bili bivši članovi KPSS i djelatnici državnih ustanova.

Najnovija događanja poput pogibije Aslana Mashadova, jednog od najznačajnijih vojno-političkih lidera čečenskog separatističkog pokreta postavlja nove nepoznanice pred one koji pokušavaju zaustaviti oružani sukob u toj regiji i spriječiti prelijevanje krize u susjedne republike. Zapadne zemlje smatrale su Mashadova pripadnikom umjerene struje među čečenskim separatistima, iako je on bio organizator nekoliko terorističkih napada na tlu Ruske Federacije¹³. Sam Mashadov kao da je predosjećao da mu se bliži kraj, pa je u više navrata od početka 2005. pokušavao revitalizirati političke pregovore o okončanju sukoba u Čečeniji.

Problem s kojim se sad suočavaju analitičari i donositelji odluka u Ruskoj Federaciji je određivanje najvjerojatnije inačice djelovanja separatista nakon smrti Mashadova. Procjene idu iz krajnosti u krajnost, od toga da je njegovim uklanjanjem zadan fatalni udarac separatističkom pokretu u Čečeniji, do toga da će se, umjesto očekivanog primirja, povećati broj terorističkih napada na razne ciljeve u Ruskoj Federaciji. Smatram da će se nakon smrti Mashadova povesti borba za pozicije u separatističkom pokretu Čečena u kojem je trenutno najistaknutiji pojedinac Šamilj Basajev, vođa najradikalnijeg dijela pokreta. Isto tako smatram da će čečenski pokret sada htjeti pokazati "vitalnost" – nakon nekoliko vrlo bolnih udara koje su im zadali Rusi, vjerojatno će htjeti dokazati da su još aktivni i sposobni uzvratiti.

Hoće li se među Čečenima uspjati isprofilirati novi politički vođa koji će moći mobilizirati nove simpatizere pokreta, ovisit će i o nizu vanjskih utjecaja. Novi vođa u svakom slučaju treba zadržati simpatije islamskih ekstremista iz arapskog svijeta jer o tome ovise izvori financiranja pokreta, a s druge strane trebao bi biti prihvatljiv i zapadnim zemljama, ponajprije EU, na čijem teritoriju djeluje (prema informacijama ruskih obavještajnih krugova) određeni broj institucija čečenskog pokreta¹⁴. Potpuni gubitak potpore zapadnog svijeta koji zagovara političko rješenje čečenske krize skoro bi u potpunosti onemogućio dostizanje nezvisnosti Čečenije.

13

Vlasti Ruske Federacije smatraju ga jednim od najodgovornijih za teroristički napad na školu u Beslanu.

14

Čečenski informativni centar u Poljskoj; čečenski centar u Danskoj (E. V. Borovikov, *Islamski ekstremizam u Rusiji*, Centar političke informacije, Moskva, 2004, str. 23.).

Zaključak

Ruska Federacija kao relativno nova državna tvorevina i dalje je podložna turbulentnim događanjima koja u bitnome mogu ugroziti njenu opstojnost. Niz dezintegracijskih procesa jačeg ili slabijeg intenziteta predstavlja breme radu Vlade i stvara probleme normalnom funkcioniranju vlasti na cijelom teritoriju države. Osim ovih problema, Ruska Federacija suočava se i s ekonomskim poteškoćama koje su donekle ublažene porastom cijena nafte na svjetskom tržištu.

Integracijski procesi kojima se nastoji Ruskoj Federaciji pripojiti dijelove teritorija drugih zemalja nastanjenih ruskom nacionalnom manjinom ne donose ništa dobroga ruskoj Vladi nego dapače, nove glavobolje. Bilo kakva intervencija Rusije i stajanje na stranu pripadnika ruske nacionalne manjine u tim državama pojačava optužbe za uplitanje u unutarnju politiku drugih država i usložava vanjskopolitičke pozicije Rusije. Istodobno, pasivno promatranje tih događanja daje novi poticaj oporbi koja ionako optužuje Vladu za prodaju nacionalnih interesa.

Iz svega navedenog vidljivo je da su dezintegracijski procesi u područjima Ruske Federacije različitog intenziteta. Najjači dezintegracijski procesi trenutačno su u tijeku u republikama sjevernog Kavkaza gdje već duže traju oružani sukobi i buja terorizam. Za taj prostor možemo reći da je ideološki najbliži odvajanju od Ruske Federacije. Državno vodstvo Ruske Federacije u šah partiji sa Čečenijom našlo se u pat poziciji. Daljnje nastojanje na njezinom zadržavanju u sastavu Ruske Federacije koštati će života mnoge građane i jedne i druge vjeroispovjesti, a državna blagajna bit će olakšana za ogromnu količinu novaca. S druge strane, davanje dozvole Čečeniji da se izdvoji moći će se protumačiti kao znak slabosti i tako dati novi poticaj ostalim dezintegracijskim procesima. Mišljenja sam da čak i vrlo jako investiranje u privredu Kavkaza i bitno poboljšanje životnog standarda neće uspjeti smanjiti težnje Čečena za izdvajanjem iz sastava Ruske Federacije. Dezintegracijski procesi srednjeg intenziteta postoje na prostoru Tatarstana i drugih pretežno muslimanskih republika u porječju Volge. Njihova želja za ostankom ili izdvajanjem iz sastava Ruske Federacije bit će uvjetovana nizom ekonomskih i političkih događanja koja su trenutačno teško predvidljiva. U svakom slučaju, poboljšanje ekonomske situacije u Rusiji i pojačano investiranje u industrijske kapacitete tih republika smanjit će intenzitet dezintegracijskih procesa. Dezintegracijski procesi slabog intenziteta postoje na prostoru Sibira i Dalekog istoka i najmanje su opterećeni ideološkom razlikom i religijskom netrpeljivošću. Dezintegracija je na tom prostoru uvjetovana gotovo isključivo ekonomskim razlozima i nju je najlakše kontrolirati.¹⁵

Hoće li preživjeti Ruska Federacija? Hoće li ostati u današnjim granicama ili će se razbiti na niz manjih područja? Usprkos svim problemima s kojima se

15

U ovom pregledu namjerno nisam obraćao posebnu pozornost na slučajeve Kurilskih otoka i Kalinjingradske oblasti koji su opterećeni sasvim drugom problematikom

susreće današnje vodstvo osobno smatram da se u skorije vrijeme ne može očekivati odvajanje bilo koje od regija koja imaju separatističke težnje od matične države. Interes Ruske Federacije je da se u vanjskoj politici utemelji kao stabilna i demokratska država, pa je stoga za očekivati da će se pojačati nastojanja državnog vodstva da unutarnje probleme ne rješava nasilnim putem nego ekonomskim ustupcima i pritiscima te političkim manevriranjem. No bilo kakav značajniji događaj, počevši od veće prirodne ili ekološke katastrofe do značajnijih poremećaja ekonomske stabilnosti države, neizbježno će pojačati dezintegracijske procese, što će izazvati glavobolju ne samo tadašnjem vodstvu Ruske Federacije, nego i svim vodećim svjetskim liderima, jer raspad države takve prostorne veličine i nuklearne sile nikoga ne može ostaviti ravnodušnim.

Summary

Russian Federation as a relatively new state creation is still dependent on turbulent activities that can jeopardize its existence. Several disintegrating processes of stronger or weaker intensity present the burden for the Government and create problems for normal functioning of the authorities on the state territory. Besides this problems, Russian Federation is facing economic difficulties which are diminished with the growth of the oil prices on the world market.

Keywords: Russian Federation, Caucasus, Syberia, Far East, Chechnya, Tatarstan, regions, disintegration, integration, Euro/Asia, religions, orthodoxy, Islam, Islamic terrorism, nations, nacional minorities, migrations.